

SLOVENŠČINA – ŽIV JEZIK V DRUŽINI IN JAVNOSTI V SLOVENSKEM ZAMEJSTVU

Družina je tista institucija, v kateri razvijamo prvi odnos do jezikov in s tem do soljudi in do sveta. Z družinsko vzgojo si pridobimo pogled na ljudi, na družbo in na jezike. Ravnanje z jeziki v slovenskem zamejstvu v dvo- in večjezični družbi je poseben izziv, ki od vsakega zahteva spoštljivo ravnanje z lastnim in jezikom drugih.

V letu Medkulturnega dialoga 2008 je na Koroškem nastala pobuda »Dvo- in večjezičnost v družini«, ki je pripravila več tematskih diskusijskih večerov. Dvo- in večjezične družine so danes stvarnost, ki odpira nove možnosti in izzive. Na podlagi izkušenj in spoznanj različnih srečanj je nastala brošura za dvo- in večjezične družine. Brošura vabi dvo- in večjezične družine k pogovoru. Tematski članki in vprašanja v brošuri naj bi spodbudili dvo- in večjezične družine, da v pogovorih najdejo smernice za obvladovanje različnih življenjskih položajev (Piko-Rustia 2011).

Razprava o dvo- in večjezičnosti v družinah pa je tudi pokazala, da je slovenščina v družinah in v družbi marsikdaj v šibkejšem položaju in zato potrebuje posebno pozornost. Pri Krščanski kulturni zvezi je zato v letu 2010 nastala pobuda *Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch*, s ciljem, da z vidno akcijo opozori na pomen slovenščine kot družinskega jezika. Glavni cilj je ozaveščati družine, da dosledno uporabljajo slovenščino v družinskem krogu in v javnosti. Gre za podporo in ozaveščanje ljudi, ki govorijo slovensko, da naj cenijo to, kar znajo, ter spodbude, da tega znanja ne obdržijo zase, temveč ga posredujejo naslednjim generacijam. Cilji do ohranjanje in razvoj koroških slovenskih narečij, učenje slovenskega knjižnega jezika, spodbujanje pogovorov med starejšo in mlajšo generacijo, razvoj sodobne slovenščine pri otrocih in mladih in krepitev slovenščine kot jezika v družbi.

Janko Zerzer, bivši predsednik Krščanske kulturne zveze (KKZ) in pobudnik te akcije, ugotavlja, da na avstrijskem Koroškem število prijav k slovenskemu pouku stalno narašča, na drugi strani pa se izrazito razhajajo številke med prijavami k dvojezičnemu pouku v osnovnih šolah in znanjem slovenskega jezika pri otrocih iz družin, v katerih je slovenščina še vsekakor prisotna in bi jo starši in stari starši brez težav lahko prenašali na otroke. Da tega ne storijo, je vrsta vzrokov. V polpretekli dobi, ko se je začel širiti in je na Koroškem zavladal nemški nacionalizem, so bila koroška narečja podvržena hudi diskriminaciji. Konstrukt vindišarščine kot posebnega jezika, nekakšne smešne mešanice med nemščino in slovenščino, s toliko nemškimi izrazi, da o slovenskem jeziku sploh ni mogoče govoriti, saj se Korošci s »Kranjci« sploh ne morejo sporazumevati, ni ostal brez posledic. Neznanstveni argumentaciji so številni ljudje preprosto slepo verjeli. Propaganda o vindišarščini je pripomogla, da so se ljudje začeli sramovati svojega govora, svoje domače govorice. K opuščanju slovenščine kot družinskega jezika so na Koroškem pripomogli številni dejavniki, med njimi t. i. obrambni boji po prvi svetovni vojni in plebiscit, nacizem v medvojnem, v vojnem

času in tudi povojnem času, konflikti po drugi svetovni vojni zaradi dvojezičnih tabel, hujskanje Heimatdiensta¹ proti Slovencem in Sloveniji (Jugoslaviji) in naposled ustaljena propaganda vindišarske teorije. Vsemu pa je skupno, da so v slovenščini in Slovincih videli najhujšega sovražnika, nasprotnika. Socialno napredovanje so mnogi povezali z zahtevo po asimilaciji in nezdržljivostjo s slovensko družino, ki je veljala kot znak nazadnjaštva, uveljavilo pa se je tudi napačno – danes povsem ovrženo – znanstveno mnenje, da je učenje dveh jezikov za mladega človeka škodljivo, ker naj bi takšen otrok imel pomanjkljivosti v obeh jezikih. Ker starši želijo za otroka vedno najboljše, so mnogi svojim otrokom želeli omogočiti družbeno uveljavljanje s tem, da so mu prihranili učenje stoletja zasidranega in podedovanega družinskega jezika.

Odnos do slovenščine in Slovencev se je začel spreminjati v zadnjem desetletju 20. stoletja, v 21. stoletju pa so na Koroškem narasle prijave k dvojezičnemu pouku v osnovnih šolah na območju dvojezičnega šolstva od približno 14 % na skoraj 45 %. Da v zadnjih treh desetletjih zanimanje za slovenski jezik stalno narašča, je zelo razveseljivo dejstvo, vendar velika večina prijavljenih otrok pride v šolo brez vsakršnega jezikovnega predznanja – tudi otroci iz družin, kjer slovenščino še govorijo stari starši ali pa tudi starši. Zato je glavni cilj pobude, da zavesti starše in stare starše, da v družinah z otroki govorijo slovensko, po domače. Tudi najkakovostnejši pouk v šoli ne more nadoknadi jezikovnega znanja, ki ga lahko otroku od rojstva brez napore dajo družina, družinsko in sorodstveno okolje. Le govoriti je treba. Najtežje je spregovoriti. Na Koroškem vedno znova opažamo, da generacija, ki je obmolnila in z otroki ni več govorila slovensko, tudi zdaj, ko jih otroci prosijo, naj vsaj vnukom dajo svoj jezikovni zaklad, deloma še ne zmore spregovoriti, še vedno se boji, še vedno se sramuje. Zato skuša pobuda utrditi predvsem pozitiven in spoštljiv odnos do slovenskega jezika.

Slovenščina v družini je temelj za ohranitev in razvoj manjšin v slovenskem zamejstvu. Na rabo jezika v družini in javnosti vplivajo jezikovni svetovi in prostori, v katerih so se oblikovale starejše generacije in se oblikujejo mlade generacije. Jezikovni svetovi in prostori v družini in javnosti se stalno spreminjajo: s sodobnim družbenim razvojem nastajajo nove oblike družin in družinskega življenja, sočasni družbeno-politični razvoj vpliva na jezik v javnosti. Pobuda *Slovenščina v družini* se je zato v letu 2014 povezala s predstavnicami/predstavniki v zamejstvu, da pod geslom »žabaram, žabarin, marnvam, punam, mornjem, gučin, gavarim, mejnem se, romon in, govorim po domače« skupaj razpravljajo o družbenih in družinskih okoliščinah, ki vplivajo na izbiro jezika v družini – od zavestne lastne izbire do prilagajanja širši družini, sorodstvu in družbi. V združenji Evropi ima slovenščina kot evropski jezik in kot jezik sosednjega naro-

1 Koroški Heimatdienst (nem. Kärntner Heimatdienst, slov. Koroška domovinska služba) je koroška politična organizacija.

da nov pomen in novo vrednost. Na posvetu bodo predstavniki slovenskega zamejstva skušali odgovoriti na vprašanje, kako se lahko slovenščine kot vrednote zavedajo v družinah. Pobuda *Slovenščina v družini*, ki se je rodila na Koroškem, torej prehaja v vseslovensko pobudo za razvoj in ohranjanje slovenskega jezika v družinah v zamejstvu. Izkušnje pri drugih manjšinah in pri zdomecih so podobne, zato si pobuda prizadeva, da bi ohranjanje družinskega jezika v manjšinskih in izseljeniških okoljih čim bolj povežali.

Pobuda *Slovenščina v družini* na različne načine opozarja na pomen žive rabe slovenščine v družini, pripravila je promocijsko gradivo – nalepke, plakate, informacijsko brošuro – in izdala zgoščenke v ziljskem, rožanskem in podjunskem narečju, v pripravi pa je zgoščenka v selskem narečju.

V informacijski brošuri so zbrane izjave predstavnic/predstavnikov slovenske manjšine na Koroškem in drugih manjšin v Avstriji o njihovem osebnem odnosu do slovenščine in izkušenj o slovenščini v družini (Kuchling 2012):

Kot Korošico so me vprašali prijatelji v tuji deželi, če s starši govorim slovensko. Morala sem priznati, da mati slovensko ne zna, oče pa me jezika ni naučil. Začela sem razmišljati: zakaj me nisi naučil svojega jezika? Zakaj si me prikrajšal za tvoj način mišljenja, čutenja in ravnanja? Zakaj nisi izkoristil možnosti, da bi svojim otrokom od-

prl vrata v drug, za nas enako pomemben svet? Kako bi bili bogati! Vem, da si imel malo časa in rekel si, da meni sami prepustiš, kako se bom odločila. In odločila sem se, da se bom naučila tvojega jezika. Vendar se zavedam, da ga nikoli ne bom obvladala popolno. Verjetno nikoli ne bom v stanju, da bi mislila, čutila in ravnala v slovenskem jeziku. Za vedno bodo ostale mnoge pregrade kakor pri tujem jeziku. Jezik je ključ k razumevanju nekega naroda. (Eva Bogataj, v pismu očetu)

Čeprav sem odrasčal na Dunaju, sem se vedno počutil kot Gradiščan. Moj oče je bil zidar in na Gradiščanskem ni našel dela, zato se je družina preselila na Dunaj. Tam sem obiskoval šole, jezik v šoli pa je bil seveda nemški. To ni ostalo brez posledic. Medtem ko sem do sedmega leta govoril v družini hrvaško, sem se zdaj precej odtujil svojemu jeziku. To v generaciji naših staršev ni bilo nič izrednega, saj so takratni socialdemokratski politiki propagirali asimilacijo, da ne bi bili »Krovoti« ali »Čuši« izpostavljeni zasramovanju in diskriminaciji. Šele pri sedemnajstih letih sem se spet zavestno začel posluževati svoje materinščine. Spoznal sem, da človek ne more zatajiti samega sebe. Dodaten jezik je presežna vrednost, za priznanje katere se je treba boriti. V naši družini velja načelo, da žena z otrokoma govori izključno hrvaško, jaz pa menjam jezika. In če grem doma v gostilno, nagovo-

rim sosede hrvaško, oni pa mi odgovarjajo nemško. Res čudno. (Niki Berlakovich, bivši avstrijski minister)

Doma v Slovenjem Plajberku smo marnvali, tukaj na Zilji žabarimo. Ziljsko narečje, ki sem se ga morala naučiti, je izredno melodično. Ko sem prišla na Ziljo, sem k sreči imela v hiši babico svojega moža, ki je bila stara nad 80 let. Zmeraj je govorila jasno in glasno, tako da sem prepoznala vsako intonacijo. Vse, kar smo se učili pri znanih profesorjih in dialektologih, stalno narašča vse te jezikovne posebnosti narečja sem tukaj v živahnosti govora spoznala v živo. Zavedam se, da ni dragocena samo naša dvojezičnost, temveč da so naši dialekti pravi biseri, svetinje, in kjerkoli sem, se s svojimi otroki pogovarjam v ziljščini. Če sem na obisku v Plajberku, se spet pogovarjam v rožanščini in ni težko ubrati rožanske melodije. Ne bom rekla, da sem ponosna, samo izredno hvaležna, da imam vse te možnosti izražanja, to je dragocenost, prav tako kot vse naše ljudske pesmi, v katerih je skrite veliko simbolike. Naši dialekti so stari jeziki, vendar izredno moderni, to globoko zavest lahko damo svojim otrokom. (Pepca Druml, podjetnica)

Rodila sem se v deželi, ki je 15.000 kilometrov oddaljena od domovine mojih staršev. Čeprav je Argentina tudi moja domovina, ker sem na njenih tleh in med njenimi ljudmi zrasla v odraslo osebo, si ne morem predstavljati, da bi ne poznala jezika staršev. Materni jezik – jezik staršev – ni samo sredstvo za komunikacijo, ampak je govorica srca, nosilec emocionalne vsebine v medsebojnih družinskih odnosih. Z njim sem dobila stik s tem, kar so bili moji predniki, moji pradedi in dedi. Ta stik mi daje globoke korenine, zaradi katerih vem, kdo sem, od kod prihajam. Kako hudo bi bila prikrajšana, če bi te govorice ne poznala! Znano je, kako se nekateri že odrasli, rojeni kot prva ali celo kasnejša generacija na tujem in ne poznajo svoje družinske preteklosti, krčevito trudijo, da se vračajo na rojstni kraj svojih staršev in se učijo njihovega jezika. Pri tem sploh ne igrata nobene vloge ne velikost ne bogastvo te dežele. Materni jezik je govorica srca, ki nam daje trdno osnovo in nam odločilno utrjuje identiteto. Želim sebi in vsem, da bi našo govorico ohranjali živo in da se, kljub pozitivnim močnim stikom s svetom, ne bi pustili zavajati od skušnjav prilagajanja večinam in globalizaciji. (Bernarda Fink, pevka)

Mlada pesnica Verena Gotthardt je v brošuri zapisala:

Pri nas doma govorimo v ziljskem narečju. Odločitev za mamo in atija ni bila težka, saj sta oba doma v Ziljski

dolini. Živimo v Celovcu in kadar smo v Ziljski dolini, je lepo, da lahko s starimi starši, z brati in sestrami ateja in mame govorim v narečju. Da obvladam tudi knjižno slovenščino, ni treba nikomur praviti, saj sem obiskovala Mohorjevo ljudsko šolo in sedaj Slovensko gimnazijo. Zdi se mi pa zelo pomembno, da, kdor le more, zna tudi narečje, saj mu to samo pomaga. Jaz to opažam pri pisanju pesmi, ki jih pišem v knjižni slovenščini. Pri iskanju besed mi včasih pomaga narečje. Včasih je zelo težko nadomestiti besedo v ziljskem narečju z besedo v knjižni slovenščini. Besede v narečju so bolj mehke in so mi tudi bližje. V knjižni slovenščini na primer rečemo »kruh«, v narečju pa »kruha«. In povem vam, meni beseda »kruha« pove veliko več, to pa zaradi tega, ker vidim, kako babica dela kruh in ga potem vzame iz krušne peči, beseda pa tudi zadiši po kruhu. Ker največ Slovencev na Koroškem spregovori prve besede v svojem narečju, bi bilo lepo, če bi pri pouku slovenščine več časa posvečali narečjem.

Pesnica je ubesedila širši pomen ohranjanja domače besede, domačega izročila za posameznika in družbo. Z domačim jezikom ohranimo ne le intimni odnos do staršev, starih staršev, prednikov, temveč tudi intimni odnos do snovne in nesnovne dediščine, ki so nam jo izročili. To je osnova, na kateri gradimo odnos do kulturne dediščine, kajti le z odnosom do izročila ga lahko sprejmemo in spoznamo in spoznamo njegovo vrednost, ga uokvirimo v naš vsakdanjik in ga naposled tudi posodobimo, razvijemo in posredujemo naslednji generaciji.

Tudi za ohranjanje izročila v zamejstvu je eden izmed nosilnih stebrov prav živ slovenski jezik, s katerim poimenujemo predmete, v katerem slišimo prve pesmice in pravljice, v katerem ohranjamo stara koledovanja, obredne pesmi in besedil(c)a, v katerem s podedovanimi imeni poimenujejo hribe, ravnine in doline, ki nas obdajajo, skratka, v njem oblikujemo svoj odnos do ljudi in okolja.

Z jezikom odkrivamo svet, z jezikom ga (so)oblikujemo, z jezikom ga bogatimo.

Literatura

KUCHLING, Martin (ur.): *Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch*. Celovec: Iniciativa Slovenščina v družini/Familiensprache Slowenisch, 2012.

PIKO-RUSTIA, Martina: Martina Piko-Rustia, Anton Rosenzopf-Jank, Vladimir Wakounig in Pavel Zablatnik. Dvo- in večjezičnost v družini. 12 spodbud za sožitje v družini / Zwei- und Mehrsprachigkeit in der Familie: 12 Impulse für Sprachenvielfalt in der Familie. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj 2011, 35 str. *Glasnik SED* 51/1–2, 2011, 93–94.